

Vrienden In Flanders Fields Museum

Driemaandelijkse nieuwsbrief

Afzendadres: Documentatiecentrum,
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
Afgiftekantoor 8900 Ieper 1 - P3A9021

België - Belgique
P.B.
8900 Ieper 1
BC 6308

VIFF *flash*

juni – juli – augustus 2009

31.1

REDACTIONEEL

In Ieper heeft een landbouwer een pneumatische hamer laten aanrukken om twee bunkertjes op zijn perceel tot gruis te schieten. De nivelleringswerken voor zijn weide waren vergund, het opruimwerkje niet. De man heeft een proces-verbaal van bouwoverschrijding aan zijn werkplunje en stelt zich bloot aan vervolging. Ik zie en hoor het hem al uitleggen: “t Was toch maar beton en ze stonden in de weg.” Mijnheer de landbouwer, er is in onze streek nog veel beton in achtertuintjes en weiden te bespeuren. Maar bij deze “gedrochten”, daar heeft men gevochten. (We worden er zowaar lyrisch bij.) Dat men vroeger al eens meerdere oogjes dichtkneep om de “brikkeljon” op te ruimen, is vandaag geen steekhoudend argument meer. We gaan behoedzamer om met ons erfgoed en willen het bewaren voor het nageslacht. Het huidige IFFM gaat er zelfs in geloven, tegen 2014 staat het landschap er centraal. De eenmansactie van deze landbouwer is een uiting van “geschiedenisvernietiging”, een daad waar helaas veel streekbewoners misschien zelfs niet rouwig om zijn. “Hoe lang nog, dienen oorlog meeslepen?” We slepen hem mee tot wapens zijn omgesmeed tot... ploegen. Jawel, ùw werktuig, beste landbouwer.

(P.Br.)

Redactie	Patrick Bracke, patrick.bracke@telenet.be
Verantw. uitgever	Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be Wieltje 11, 8900 Ieper
Bijdragen	Patrick Boone, patrick.boone@telenet.be Freddy Rottey, frottey@yahoo.com Roger V. Verbeke
Vorm	B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.

Deadline voor volgende aflevering: 4 augustus 2009.

Mail uw bijdrage naar flash@vriendeninlandersfields.be.

Postadres VIFF: Documentatiecentrum
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

www.vriendeninlandersfields.be
info@vriendeninlandersfields.be

**Gedenkplaat gesneuvelden St.-Baafsparochie
in St.-Baafskathedraal, Gent**

© 2009, Patrick Bracke, patrick.bracke@telenet.be

*Deze fotorubriek staat open voor iedereen met een fotografisch oog.
Het onderwerp van de foto dient verband te houden met de Eerste
Wereldoorlog of de vredesgedachte. U kan uw foto in digitaal formaat
(minimum 300 dpi) sturen naar flash@vriendeninlandersfields.be. Hou er
rekening mee dat we de foto in grijswaarden afdrucken.*

Vrienden In Flanders Fields Museum

Omtrent Gabrielle PETIT (20 februari 1893 – 1 april 1916)

*“Frankrijk heeft Jeanne d’ Arc,
België heeft Gabrielle Petit”
(Belgisch ambtenaar, 1919)*

1. De dijk, de draad, de duiker.

Bij “De Eecloonaar”, die voor het eerst verscheen op 1 januari 1849 en daarmee het oudste weekblad van het land is (was), zijn de drukpersen na 160 jaar definitief stilgevallen. De vele uitingen van verslagenheid werden in het allerlaatste, extra dikke nummer van 26 maart 2009 gecombineerd met het andere streeknieuws. De kop **“De geheime vluchtweg van Gabrielle Petit”** (*) trok mijn aandacht.

Ten noorden van Boekhoute vormt een dijk van 2 kilometer lang, de Vrije Dijk – nu Braakmanstraat – de grens tussen België en Nederland. Na het indijken van de Kapelpolder in 1401 beschermde de dijk het nieuw gewonnen gebied tegen de nukken van de zee. De Philippinepolder en de Grote Isabellapolder, ten noorden van de Vrije Dijk en nu op Nederlands grondgebied, werden respectievelijk in 1506 en 1611 op de Braakmanschorren gewonnen. De regio is politiek vrij lang woelig geweest en bij herhaalde betwistingen tussen Noord en Zuid waren sluizen frequent het ultieme drukkingsmiddel: bij het sluiten ervan kwam de afwatering van de “Belgische”polders naar de Westerschelde in het gedrang, met zware overstromingen tot gevolg. Bij een van die conflicten kort na de Belgische onafhankelijkheid schreef een verslaggever in 1832 over *inondations auxquelles se trouvent exposées la commune d’ Assenede et celles environnantes par la fermeture de*

l’ écluse de Philippine occupé par les Hollandais. Uiteindelijk kwam er een vergelijk in de vorm van een nieuwe waterloop die in 1834 werd aangelegd en die vanuit de Albertpolder (1612) door de Rode Polder (1555) en de Kapelpolder (1401) naar de Grote Isabellapolder loopt. Daarbij kruist deze waterweg de Vrije Dijk via een in baksteen gemetselde doorgang (foto’s) (**). Na 175 jaar vertoont het bouwwerk tekenen van verval. Vervanging door betonnen buizen zou het goedkoopste alternatief zijn, maar het bestuur van de Zwarte-Sluispolder heeft ervoor gekozen het metselwerk van dit waterbouwkundige erfgoed zorgvuldig te restaureren. Het was wijlen Edgard Stockman (***) die de link tussen de duiker en Gabrielle Petit legde.

Op 15 juni 1915 begonnen de Duitsers met de aanleg van een soort “ijzeren gordijn” avant la lettre van Vaals tot Cadzand, een draadversperring onder hoogspanning die de grens met het neutrale Nederland efficiënter moest afsluiten dan de eerdere patrouilles en zoeklichten om smokkel, spionage en desertie te voorkomen (****). Deze “dodendraad” die ook de Vrije Dijk volgde, maakte naargelang de geraadpleegde bron 300 tot een paar duizend slachtoffers: volwassenen, onvoldoende vertrouwd met elektriciteit en de gevaren ervan, maar ook heel wat wellicht té nieuwsgierige kinderen. De elektrische stroom voor de afsluiting kwam van nabijgelegen fabrieken (weigeren was niet echt een optie wanneer daar deportatie tegenover stond) of van eigen generatoren. Om de twee kilometer hield een schakelhuisje de stroomsterkte op peil. Oudere of door verwondingen voor het front ongeschikte

militairen stonden in voor niet altijd even scherp toezicht. 2000 volt was natuurlijk een uitdaging voor de inventiviteit en waterdicht was de afsluiting niet. Bij Boekhoute had de deutsche Gründlichkeit zelfs duidelijk gefaald: men had de duiker over het hoofd gezien of onvoldoende afgesloten en zo bleef ook daar een mogelijkheid om de vijand te slim af te zijn en ongezien de grens te “onder”schrijven. Eind 2009, begin 2010 wordt in Boekhoute, ter herdenking van deze elektrische draadversperring, een kunstwerk verwacht, samen met een educatieve reconstructie en een *Schalthaus*.(****)

(*) Artikel van Lucas Hillaert. *Hem dank ik ook voor de waardevolle contactadressen.*

(**) Voor de informatie over “dijk” en “duiker” mijn welgemeende dank aan de heren Marc en Michel De Smet van Zwarte-Sluispolder. Michel De Smet stelde ook de foto’s ter beschikking.

(***) Edgard Stockman (overleden op 20 oktober 2005) was tot 1976 burgemeester van Boekhoute en van 1976 tot 1982 van groot- Assenede. Hij was stichtend voorzitter van het Heemkundig Genootschap van Boekhoute, stichter van het heemkundig museum te Boekhoute, initiatiefnemer tot de reconstructie van de vissersboot BOU-8 en bestuurslid van de Zwarte-Sluispolder.

(****) Over “de draad” valt heel wat te lezen als je bij Google “Grenzhochspannungshindernis” intikt en daar “Naspeuringen naar Leo Theelen en Cecilia Mertens” aanklikt.

(****) Het Nieuwsblad, vrijdag 8 mei 2009, Cultuuroverleg Meetjesland (COMET), info@comeet.be

2. Mythe ?

Spionnen leven per definitie ingewikkeld. Ze trekken rookgordijnen rond hun persoon op, hun sporen zijn vaak dwaalsporen, met betrouwbare informatie over hun handel en wandel zijn ze karig. Een en ander is een geschikte voedingsbodem voor mythevorming en wie zal het de biografen van toen euvel duiden als ze hun wensen werkelijkheid wanen. De emoties zo kort na de tragische gebeurtenissen hebben vaak de overhand op de feiten. Hun vocabularium staat bol van gezwollen romantiek en tranerig sentiment. Kortom, ze “laten zich eens goed gaan” en putten zich

uit in deerniswekkende adjectieven als “pauvre”, “petite”, “chère”, “misérable”, “humble”...

Het wàs druk in Boekhoute in 1914-18, het wàs een gekende plek om de grens met Nederland over te steken. Niet voor niets verschenen op 12 september 1917 Leonie Rammelo, Emilie Schatteman, Mathilde Desmet en Isidoor Van Vlaanderen, allen uit Boekhoute, in Gent voor het vuurpeloton. De kans is natuurlijk heel erg groot dat de duiker onder de Vrije Dijk ook als vluchtweg werd gebruikt, maar een effectieve vermelding hebben we tot nu toe niet kunnen vinden, zelfs niet bij Antoine Rédier, die in zijn “La guerre des femmes” uit 1924 (ook Denise de Weerd in “De vrouwen van de Eerste Wereldoorlog” citeert uitvoerig uit dit werk) vertelt hoe Marie-Léonie Vanhoutte (alias Charlotte Lameron) uit Roubaix en “luitenant” van de Rijksse Louise de Bettignies (alias Alice Dubois) de vluchtweg Boekhoute-Philippine in oktober 1915 uittest. In Gent logeerde men in hotel “La Ville d’ Oudenaerde” aan de Kortrijksesteenweg. Van daaruit brachten boeren of varkenshouders de kandidaten, verstoppt onder strobalen, tot Boekhoute, waarbij onderweg Duitse schildwachten geroutineerd om de tuin werden geleid of omgekocht. In het dorp werden de vluchtelingen afgeladen in de herberg van Edmond Dhollander en op zolder ondergebracht tot het goede moment was aangebroken. 25 frank per persoon was het bedrag waarvoor gidsen hen dan ’s nachts kwamen halen om de grens over te steken Voor de prikkeldraadversperring tussen België en Nederland liep een irrigatiekanaal. De gidsen brachten de mensen op hun rug over het water... *Au signal on se remet en mouvement, rampant très bas, jusqu’ au fils de fer. Le guide s’ est dressé à demi et soulève la barrière piquante, en file indienne, on se glisse sous elle...* Dan ging het naar Philippine, waar Nederlandse soldaten hen overnamen. In het mosseldorp vierden ze de vrijheid in herberg De Zwaan met een hartige portie ... mosselen, die Marie-Léonie voor haar smaak te gekruid vond. Heel gedetailleerd verhaal, dat wel, maar geen “duiker” en het gemak waarmee men de hindernis lijkt te nemen, wekt ook niet het vermoeden van “hoogspanning”. Vreemd is dit, temeer daar plaatselijke kranten in die periode wel melding maken van slachtoffers bij “de draad”. Heeft Gabrielle Petit in diezelfde periode van de duiker gebruik gemaakt? Of mensen uit haar omgeving? Dit moet het voordeel van de twijfel krijgen!

3. Gabrielle. (1)

Op 20 februari 1893 krijgt Hélène, dochtertje van handelsvertegenwoordiger Jules Petit en zijn vrouw Aline-Irma Ségard er een zusje bij: Gabrielle. Het gezin woont in Doornik, Quai du Luchet d’ Antoing 20. In 1895 wordt Louise geboren; ze zou maar kort leven. Ten slotte komt er een zoon, Jules. In 1898 verhuist het gezin naar Ath waar Gabrielle bij de *Soeurs de Saint-François de Sales* school loopt. De Petits hebben het geluk niet aan hun kant want moeder Aline wordt ernstig ziek en overlijdt in een Brussels ziekenhuis. Vader Jules brengt Gabrielle onder bij de *Dames du Sacré-Coeur* in Bergen en een jaar later, in 1902, plaatst hij haar in het weeshuis van de *Soeurs de l’ Enfant Jésus* in Brugelette (bij Ath) waar een tijdje later ook haar zus Hélène arriveert nadat deze uit een internaat in Doornik was weggestuurd. De zoon Jules wordt toevertrouwd aan een familie uit Tielt. (*) 14 augustus 1908 is het begin van Gabrielles omzwervingen. Ze verlaat Brugelette en verblijft een korte tijd in Mechelen bij haar ondertussen hertrouwde vader (uit dit tweede huwelijk heeft Jules nog drie kinderen; hij overlijdt in januari 1917). De relatie met haar vader is erg gespannen en ze gaat er een eerste keer van door naar haar oom Georges Petit, bankbediende die in de Notelaarstraat (*Rue du Noyer*) in Brussel woont. Vader Jules haalt haar terug maar uit een brief van hem aan Georges (28 oktober 1909) vernemen we dat de nu zestienjarige Gabrielle in Brussel werkt, bij mevrouw Carçan, in een furnituurzaak aan de Josaphatstraat (*Rue Josaphat*) 53 en “of zijn vrouw *voulait bien passer par là et s’ informer si les patrons sont contents de cette gamine. Merci d’ avance.*” Alsof hij zo erg met het lot van zijn kinderen begaan is! Bij een banketbakker in de Edinburgstraat (*Rue d’ Edimbourg*) houdt ze het maar enkele maanden vol om vervolgens tot 1912 als winkeljuffrouw bij mevrouw Butin aan de Wildewoudstraat (*Rue du Bois Sauvage*) 6 aan de slag te blijven. In 1910, ondertussen, was ze in contact gekomen met Julia Lallemand (kort daarna mevrouw Kléker) die zich over haar ontfermde, haar geregeld wat eten en warme drank gaf wanneer ze weer eens een nacht op straat had doorgebracht en zelfs eens een paar schoenen. Mevrouw Kléker gaat zo ver dat ze de relatie tussen Gabrielle en haar familie probeert te herstellen, iets waar ze echter niet in slaagt: oom Georges wou niets meer met de *nièce prodigue* te maken hebben. Herinneringen aan het onhandelbare kind, de eigengereide tiener? Enkele maanden later – we zijn in 1911 – neemt

ze haar intrek in een mansardekamer aan de Antwerpsesteenweg (*Chaussée d’ Anvers*) 61 boven de familie Collet. Mevrouw Collet wordt haar mère adoptive, bij haar vindt ze de moederliefde waar het haar altijd aan heeft ontbroken en wanneer ze na pesterijen door het andere winkelpersoneel bij mevrouw Butin een zelfmoordpoging onderneemt, is het ook mevrouw Collet die haar door de crisisperiode heen helpt. Daarna vinden we haar nog even in een zaak aan de Opvoedingsstraat (*Rue de l’ Education*) en dan heeft ze geen vooruitzichten meer...

(*) Voorlopig ontbreekt hierover verdere informatie.

4. Maurice.

Brussel, eind maart 1914. Met enkele vrienden zit Maurice Victor Gobert, afkomstig uit Fontaine-L’ Evêque, beroeps-onderofficier bij de 1e Karabiniers en in opleiding voor onderluitenant, in een café aan het Zuidstation. Een van de diensters valt hem bijzonder op, ze lijkt gedistingeerd en haar weelderig kapsel, daar kun je moeilijk naast kijken. In het gesprek lijkt ze ook nog intelligent en algauw volgen verdere afspraakjes. Er moet toch een betere baan voor haar te vinden zijn, meent Maurice, die erop aandringt dat ze het diensterschap zou laten, wat ze bij de eerste gelegenheid ook doet. Maar het gevolg is dat ze in april, mei en juni werkloos is en voor haar levensonderhoud terug moet vallen op de familie Collet waar ze al drie maanden geen contact meer mee had gehad. In de loop van juli heeft ze werk in de linnenkamer van Hotel Cosmopolite aan het Noordstation maar na een week houdt ze ook dat weer voor bekeken. Op 1 augustus schrijft ze in een brief:

Dis, mon petit Maurice, si jamais le danger s'amenait, j'essayerais de me faire enrôler à la Croix-Rouge de ton régiment. Op 3 augustus verlaat het regiment van haar Maurice Brussel. Gabriëlle geeft zich op bij het Rode Kruis van Molenbeek als collectante. Maurice raadt haar ook aan contact op te nemen met zijn ouders in Fontaine-L'Évêque en in de loop van augustus kan ze dankzij de bewegingsvrijheid die de Rode Kruiskaart haar geeft, haar vriend in Nethen bezoeken. Bij schermutselingen op 25 augustus raakt Maurice bij Hofstade aan beide benen gewond, voldoende ernstig voor overbrenging naar het Sint-Elisabethziekenhuis in Antwerpen. Op het ogenblik van de val van de stad verblijft hij er nog. Het Rode Kruis wordt opgedoekt en weer zit Gabriëlle zonder werk. Wachtend op betere tijden neemt ze haar intrek bij de ouders van Maurice. Hijzelf, nog helemaal niet hersteld van zijn verwondingen, probeert Antwerpen te verlaten om aan de Duitsers te ontkomen. Bij een Zwitserse familie uit de stad krijgt hij burgerklaren en tot 25 oktober kan hij er ook onderduiken. Zijn zus Nelly komt hem met de auto ophalen en niet zonder gevaar brengt ze hem naar Fontaine. Op 4 december verneemt hij dat de Duitsers hem op het spoor zijn en zijn ouders zorgen voor een onderduikadres in Péronnes (Binche). Gabriëlle vertrekt naar verwanten in het Doornikse. Maar ondertussen waren er in Fontaine spanningen ontstaan tussen de ouders van Maurice en hun toekomstige schoondochter. De ouders stellen alles in het werk om die relatie te breken, daarbij geholpen door het feit dat Gabriëlle in december 1914, januari, februari en maart 1915 van de aardbodem verdwenen lijkt. (*) Wellicht had ze toen al de eerste contacten met het verzet. In april en mei 1915 probeert Maurice drie keer zonder resultaat de grens met Nederland over te steken om zo weer bij zijn regiment te geraken. Eind mei duikt hij onder in Brussel bij mijnheer Villa, een vriend van zijn ouders, Verlaatstraat (*Rue de la Vanne*) 7, in de hoop van daaruit aan betere contacten te komen voor zijn vlucht en ook wel om bij de Collets te informeren naar Gabriëlle die hij uiteindelijk, met enige tegenzin van haar kant weliswaar (schaamte over haar nederig onderkomen lijkt de reden te zijn geweest), weer te zien krijgt. Het komt hem allemaal wel wat vreemd voor. Hij spreekt over zijn plannen om via Nederland naar Engeland te gaan en zo in Frankrijk te komen bij zijn regiment. Ook Gabriëlle wil naar Frankrijk of naar Engeland. Rond 15 juni wordt Maurice in contact gebracht met Franz Merjay (**) in de Tuinbouwstraat (*Rue de la Culture*),

nu Hervormingsstraat 183 in Elsene. Er kunnen nu concrete plannen worden uitgewerkt, maar in Fontaine heeft iemand de Duitsers getipt dat de ouders hun zoon hadden verstoppt. De brieven zijn ondertekend met "Gaby" (Gabriëlle). Nieuwe verdenkingen, maar de plannen gaan toch door. Op 16 juni is hij op Nederlands grondgebied en hij trekt naar Harderwijk waar zijn tweede zus verblijft bij haar geïnterneerde echtgenoot. Hij reist door naar Folkestone van waaruit hij op 27 juni de oversteek naar Calais maakt en zo zijn plaats bij het regiment spoedig weer kan innemen. En ondertussen in Fontaine-L'Évêque. Op 23 juni krijgen de Goberts een eerste keer de Duitsers over de vloer voor een huiszoeking en ondervraging. Een week later staan ze er weer voor een tweede huiszoeking en op 9 juli worden vader en zus Gobert aangehouden en meegenomen naar de gevangenis van Charleroi. Hoe zijn de Duitsers aan informatie over hen gekomen? Die kan van niemand anders dan van Gabriëlle zijn, daar zijn ze van overtuigd. Tijdens de ondervraging geeft zus Nelly het adres van Gabriëlle in Brussel prijs: Antwerpsesteenweg 61, bij de Collets. Op 10 juli valt de Duitse politie ook daar binnen en ze treffen er Gabriëlle aan die haar koffer aan het pakken is om met een geldig paspoort van het Rode Kruis naar Nederland te vertrekken. De bestemming wordt echter de Kommandantur aan de Brialmontstraat. Ze wordt er een nachtlang ondervraagd en 's anderendaags bij gebrek aan bewijzen weer vrijgelaten. (***) Op 12 juli waren ook vader en zus Gobert weer op vrije voeten.

(*) *In zijn theaterstuk "Gabriëlle Petit", eerste tafereel, laat A. F. Stocq haar in maart 1915 samen met Maurice de grens met Nederland oversteken bij Reckheim (Rekem). Hoewel dit in tegenspraak is met wat Deloge schrijft, is de locatie interessant aangezien in het nabije Maastricht ook een Brits centrum voor inlichtingengaring was.*

(**) *Franz Merjay (1852-1917), geboren in Sint-Joost-ten-Node, was vader van acht kinderen en leidde tijdens Wereldoorlog I een spionagenetwerk onder Britse vleugels. Hij rekruteerde agenten, bracht post, documenten en personen over de grens. Hij werd verraden en op 11 januari 1917 arresteerde de Duitse politie hem in zijn huis. Hij werd in Charleroi gevangen gezet, veroordeeld op 13 april 1917 en er geëxecuteerd op 11 mei. Op 13 juli 1919 werd hij in Elsene herbegraven.*

(***) *In "Enfance, Jeunesse et Martyre de Gabriëlle Petit" lezen we dat Gabriëlle in juni 1915 een eerste maal wordt aangehouden en gedurende drie dagen wordt*

ondervraagd op de Kommandantur. Bij gebrek aan bewijzen wordt ze vrijgelaten. In september (andere bron: december) 1915 houdt de Duitse politie haar weer aan bij Hasselt. Ze sluiten haar in een kamertje op maar ze springt onverwijd uit een raampje en verdwijnt zonder zelfs haar naam te hebben prijsgegeven. Deloge vermeldt een niet gedateerde aanhouding in de omgeving van Turnhout waar de Duitsers een tram tegenhouden en Gabriëlle weigert mee te werken bij de controle. Ze wordt meegenomen en 's anderendaags weer vrijgelaten. Bij dezelfde auteur staat nog een – alweer niet gedateerd – incident waarbij Gabriëlle in Rijsel via een snelle vormgeving aan de vijand weet te ontkomen.

(wordt vervolgd) (F.R.)

Bronnen:

Gabriëlle Petit, sa Vie et son Oeuvre, Arthur Deloge - Bruxelles, Veuve Ferdinand Larcier, Editeur, 1922.

Enfance, Jeunesse et Martyre de Gabriëlle Petit (20 février 1893-1er avril 1916) - Bruxelles, Veuve Ferdinand Larcier, Editeur, 26-28 Rue des Minimes, 1919.

Gabriëlle Petit, Héroïne Nationale, Cyr. Van Overbergh - Syndicat National des Employés, 7, Grand'Place, Bruxelles, 1919.

Gabriëlle Petit, Drame en 5 tableaux, A. F. Stocq - Louis Havaux-Houdant, Nivelles. Deuxième Edition, 1920. Internet Archive.

Gabriëlle Petit, Souvenons-nous!, 2e édition, 1925-26, p. 128-132, Clovis Piérard. Editeurs Ballez-Colmant-Wuillot, Paturages.

Female Intelligence : Women and Espionage in the First World War, Tammy M. Proctor - New York University Press, New York and London, 2003.

De vrouwen van de Eerste Wereldoorlog, Denise de Weerd - Stichting Mens en Cultuur, Gent, geen datum.

Enkele gegevens over de oorlog 1914-1918 te Boekhoute, Paul Van Britsom - Artikel uit "Ons Meetjesland", 1974, 7de jaargang, nr 2.

Heldinnen uit Den Grooten Oorlog, Gabriëlle Petit, www.verzet.org

Grenzhochspannungshindernis - Naspeuringen naar Leo Theelen en Cecilia Mertens, Google.

Aan den Grensdraad - Smokkelaarsleven in Lokeren, Cyriel Vlamincq, 1925. http://greatwardifferent.com/Great_War/French/Non_English_00.htm

De 175 jaar oude duiker onder de Vrijdijk. De geheime vluchtweg van Gabriëlle Petit, Ontvanger-Griffier Marc De Smet, Notulen van de bestuursvergadering van de Zwarte-Sluispolder (zetel: Hollekensstraat 5, 9960 Assenede), 03-03-2009.

La guerre des femmes. Histoire de Louise de Bettignies et de ses Compagnes. Ouvrage Couronné par l'Académie Française, Antoine Rédiér, 1924. http://www.greatwardifferent.com/Great_War/Atrocity/Femmes_01.htm

Gabriëlle Petit, la grande fusillée. http://www.1914-1918.be/civil_gabrielle_petit.php

Gabriëlle Petit, in "I' Heroïsme des Jeunes", Marcel Anciaux, http://greatwardifferent.com/Great_War/Belgium_Free/Petit_02.htm

REMEMBRANCE 14-jarige John Condon met blinde leeftijdsgenoten.

Op 14 mei 2009 organiseerden de Vrienden van het In Flanders Fields Museum een herdenking aan het graf van de Ierse kindsoldaat John Condon (14 jaar), in Poelkapelle. Condon is de jongste gesneuvelde van de Eerste Wereldoorlog. Deze herdenking gebeurde samen met een groep blinde en slechtziende leerlingen van het Koninklijk Instituut Spermalie uit Brugge. Radiojournalist en VIFF-lid Geert Spillebeen gaf er de jongens en meisjes een korte uitleg. Hij is de auteur van o.a. *Age 14*, een jeugdroman over deze jonge soldaat; een boek dat dit jaar trouwens ook in de Verenigde Staten verschijnt.

De leerlingen van het K.I. Spermalie werkten in november 2008 aan hun

projectweek rond WO I. Het boek *Age 14* vormde de rode draad. Het verhaal over hun leeftijdsgenoot sprak de jongeren zo sterk aan dat de leerkrachten de schrijver naar de klas uitnodigden. "Het was één van mijn vreemdste lezingen ooit," zegt Geert Spillebeen. "Leg de grote oorlog maar eens uit zonder beelden! Meteen was het ook voor mij de meest pakkende voordracht. Een aandachtiger en dankbaarder publiek vind je nergens."

Er volgden contacten tussen de VIFF en enkele leerkrachten van Spermalie. Samen en dank zij de bereidwillige hulp van een tiental Vrienden werden de scholieren, ondanks hun visuele handicap, in een lange kolonne personenwagens begeleid naar het

graf van hun leeftijdsgenoot.

Het persoonlijke verhaal werd duidelijk gedocumenteerd door Geert Spillebeen. De klarenblazers van de Last Post Association zorgden voor het altijd terugkerende kippenvelmoment. De ballade *The innocent flower*, over de 14-jarige soldaat John Condon, werd op akoestische gitaar sober en ingetogen gebracht door Luc Cuppens. Ik kon me in elk geval niet van de indruk ontdoen dat het verhaal, het klarenblazen en het lied, de jongeren het tragische lot van alle jonge slachtoffers van deze waanzinnige oorlog deden realiseren. En mezelf het ontroostbare verdriet van al die moeders en vaders.

(P.B.)

MENTIONED IN DESPATCHES

30 maart 2009 - Eyemouth (Berwickshire, VK): ontdekking van het wrak van de Duitse onderzeeboot U-40. Het is waarschijnlijk een van de eerste onderzeeërs die getroffen werd door een Britse torpedo nadat het een nepschip gevolgd had. U-40 zonk op 23 juni 1915 en verloor 29 manschappen. (BBC News)

7 april 2009 - Eastbourne (Kent, VK): ontmoeting tussen Henry Allingham (112 maar werd er 113 op 6 juni), Groot-Brittanniës oudste mannelijke inwoner en WO I-veteraan die diende bij de RNAS en RAF en Joe Townsend, een 21-jarige marinier gewond in Afghanistan. Hij verloor een volledig been en zijn ander been werd geamputeerd onder de knie nadat hij op een landmijn was gelopen. Eerder kreeg Henry Allingham uit handen van de Franse ambassadeur te Londen een "opwaardering" van zijn Legion d'Honneur. Hij mag zich nu officier

noemen i.p.v. ridder. (BBC News)

23 april 2009 - Brugge: de West-Vlaamse Provincieraad keurt de afbakening van het kleinstedelijk gebied Ieper goed. Van de 49 ha bedrijventerrein waarop Ieper recht heeft, blijven nog 14 ha over. Het voormalig slagveld ten oosten van het kanaal Ieper-IJzer wordt hierdoor grotendeels een toeristisch-recreatief landbouwgebied. Een compromis uitgewerkt door Piet Chielens, coördinator IFFM, dat voorzag in een bedrijvenzone van 30 ha haalde het niet.

23 april 2009 - Pozières (F): het Australische minister voor Oud-strijders maakt bekend dat het land meer dan 10 miljoen euro zal investeren in monumenten en musea die in Frankrijk en België gewijd zijn aan de inzet van de 300.000 militairen tijdens WO I. (Belga)

24 april 2009 - Ieper: voorstelling van het grensoverschrijdende Interregproject "De Grote Oorlog Herdacht / Mémoire de la Grande Guerre", een samenwerkingsverband tussen de provincie West-Vlaanderen en de Franse departementen Nord, Pas de Calais, Somme en Aisne. Het bevat ondermeer de herinrichting van het IFFM, de aanleg van een museumtuin bij het Memorial Museum Passchendaele 1917, het nieuwe onthaalgebouw voor Lijssenthoek Military Cemetery, opwaardering van Franse sites en musea, culturele manifestaties, een colloquium, iPod-MP3-wandelingen en "geo-coaching" rond verhalen van soldaten. (Het Nieuwsblad).

4 mei 2009 - Fromelles (F): een archeologisch en forensisch team start met het opgraven nabij "Bois de Faisan" (Pheasant Wood) van ongeveer 400 Britse en Australische slachtoffers die

omkwamen op 19 juli 1916. Het fatale afleidings-manoeuvere ongeveer 75 km ten noorden van het "echte" Somme-slagveld kostte het leven aan meer dan 5.500 Australiërs en minstens 1.500 Britten. Het was de eerste grote inzet van Australische troepen aan het Westelijk Front. In 24 uur tijd waren er meer gewonden en doden dan tijdens de Slag om Gallipoli een jaar eerder. Na de aanval bood de Duitse bevelhebber een wapenstilstand aan om de lichamen te bergen doch die werd afgewezen door het geallieerde commando. De Beierse troepen verzamelden de lichamen dan in massagraven. Na de oorlog kon niemand geïdentificeerd worden. De ontgravingsoperatie is in handen van een Duits forensisch archeoloog. Identificatie zal gebeuren via DNA-materiaal, afgestaan door familieleden van

de slachtoffers. Zij zullen hun definitieve laatste rustplaats vinden in een nieuwe CWGC-begraafplaats, de eerste sinds bijna 50 jaar. (BBC News)

7 mei 2009 – Londen (VK): in de tentoonstelling van de "Royal Society of Portrait Painters" hangt gedurende enkele weken een geschilderd portret van Harry Patch, de 111-jarige WO I-veteraan. De schilder Peter Kuhfeld maakte het portret tijdens 2 bezoeken aan het verzorgingstehuis waar de veteraan verblijft. Ook Harry Patch mag zich nu een "Officier de la Légion d'Honneur" noemen. Hij schenkt de onderscheiding na zijn dood aan zijn regimentsmuseum.

7 juni 2009 – Loker: 92 jaar na het overlijden van William Redmond, start Huize Godtschalck met een nieuw

bezoekersboek bij zijn graf. De voorloper van Huize Godtschalck, het Sint-Antoniusgesticht werd tijdens de Eerste Wereldoorlog door de Britse troepen gebruikt en in april 1918 door Duitse beschietingen vernield. Willam Redmond verbleef tijdens de oorlog verschillende maanden in dit weeshuis. Het is het tweede bezoekersboek dat bij het graf van William Redmond wordt gelegd. Het eerste boek werd op 8 juni 1917 (de dag na zijn overlijden) gestart door de zusters die toen in het gesticht voor de kinderen zorgden. Op 7 juni 2007 werd het oorspronkelijke boek voor de laatste keer ondertekend door de aanwezigen op de herdenking naar aanleiding van de 90ste verjaardag van zijn overlijden. Het eerste bezoekersboek ligt momenteel permanent tentoongesteld in het IFFM.

Driedaagse slagveldreis (Frans-Vlaanderen, Somme)

Vorig jaar vatte het bestuur van de Vrienden van het In Flanders Fields Museum het idee op om de volgende 4 jaar naar diverse frontstreken te trekken. In mei 2009 stond het Noorden van Frankrijk tot aan de Somme geprogrammeerd. Coördinatie, programma en deskundigheid waren in handen van onze eigenste Piet Chielens en professor Koen Koch die al meerdere jaren reizen verzorgt langs alle frontlijnen van de Eerste Wereldoorlog. Aanvankelijk vormden deze reizen een aanvulling op zijn collegecyclus *De Eerste Wereldoorlog en het aanzien van de 20ste eeuw* die Koen verzorgt aan de Universiteit Leiden en de Rijksuniversiteit Groningen. Door het grote succes volgden al snel niet-studenten, waaronder dus ook de Vrienden. Op de eerste dag werden Frans-Vlaanderen en het oude mijnbekken bij Lens aangedaan met bijzondere aandachtspunten voor Fromelles, Festubert, Loos en de Franse offensieven in Artois. De volgende twee dagen stonden volledig in het teken van de Slag van de Somme: eerst de periode 1916 en later, en bovendien veel minder gekend, de periode 1918.

Maak u niet ongerust, begin niet te geeuwen of schuif niet heen en weer op uw stoel. Neen, dit wordt geen ellenlang klassiek en gedetailleerd relaas van de driedaagse slagveldvakantie met o.a. de vermelding van de bezochte

begraafplaatsen, de regimenten en bataljons die strijd leverden op leven en dood, markante monumenten, ... Waarom dit alles nog eens uitschrijven als de meeste dingen al vervat zitten in een handige syllabus, dacht ik bij mezelf. Hoe presenteer ik het dan wel? De vraag stellen, is de vraag uiteraard beantwoorden. Ik besloot bij mezelf van elke reisdag één item te belichten dat mij een week later het meest was bijgebleven. M.a.w. Patrick's choice.

Begin er dan maar eens aan als je na drie dagen tot het besluit komt dat de reis één hoogtepunt was. Dan rest er maar één methode, de eliminatietechniek. Na een lange bezinning werden tot mijn grote spijt zo de wondermooie begraafplaats Cabaret Rouge British Cemetery, de herdenking op Notre Dame de Lorette met de ingetogen *Garde d'honneur*, het Newfoundland Memorial Park, de grafzerken van niet-geïdentificeerde soldaten die werden uitverkoren om te dienen als onbekende soldaten in Australië, Nieuw-Zeeland en Canada, de poëzie van Isaac Rosenberg, het verhaal van John Kipling, ... niet weerhouden.

Ook op de volgende grappige scènes kom ik niet meer terug: de picknickpauzes in de *every man's club* te velde, de achteruitrijkunsten van de buschauffeur,

de technische studie over het *Kreuz bei Morlancourt* getekend door Rudolf Lange, de horde fotografen rond het gewonde paard met artillerist te Chipilly (58th Division Memorial gebeeldhouwd door Henri Gauquie), de onverstaanbare speech van de Franse voorzitter van de Garde d'Honneur en niet te vergeten de verrassingstoespraak van Dominiek tijdens het gemeenschappelijk diner. Eigenaardig maar enkel het Thiepval Memorial to the Missing haalde de norm niet wegens architecturaal te bombastisch. En bovendien zo ongewoon van design voor de gerenommeerde ontwerper Sir Edwin Lutyens. Wat is onze Menenpoort toch een juweeltje, hoor ik mezelf dan luidop mijmeren.

Ziehier dan mijn persoonlijke keuze waar ik mij het meest kon in vinden.

Dag 1 – Australian Memorial Park, Fromelles

De Slag om het dorp Fromelles op 19 en 20 juli 1916 was voor Australië de eerste inzet aan het Westelijke front. Het was meteen ook één van de zoveel dramatische en nutteloze slachtingen uit de Eerste Wereldoorlog. In Australische geschiedenisboeken staat dit gevecht trouwens geboekstaafd als de bloedigste 24 uren van Australië.

De gevechten waren bedoeld om de Duitsers af te leiden van het grote Britse offensief dat op 1 juli 1916 van start was gegaan, ons beter bekend als de Slag aan de Somme. Het eerste doel was om een deel van de Duitse frontlinie rond de salient Sugar Loaf in te nemen. Slechts enkele dagen voor de geplande strijd werd de actie afgeblazen wegens onnodig. Het plaatselijke Britse bevel besliste om alsnog door te zetten. Het werd een regelrechte mislukking. Erger nog, de Britten planden zelfs een tweede aanval en vroegen de Australiërs opnieuw om hulp. Ook van dit plan werd afgezien maar ... de communicatie kwam te laat voor de Australiërs die massaal werden afgeslacht.

Niettegenstaande moordend mitrailleurvuur of de rake treffer van een sluipschutter waagden sommigen zich toch nog in niemandsland om de gewonden naar de eigen veilige stellingen terug te brengen. Wie zich daarin onderscheidde was sergeant Simon Fraser. Hij beschreef zelf het volgende: "Wanneer er geen brancard voor handen was, manoeuvreerde ik een makker gewoon op mijn schouders, stond ik recht en liep gewoon in het zicht van de vijand naar achter. ... Iemand was zo zwaar dat ik hem niet op mijn rug kon tillen. Toch slaagde ik erin hem in een loopgraaf te trekken. Ik zei hem dat hij rustig moest blijven liggen terwijl ik een brancard zou halen. Toen riep plots een andere gewonde: «Don't forget me cobbler!» (Australisch voor vriend). Ik kwam terug met hulp en brancards en we konden beide mannen veilig afvoeren."

Dit staaltje van moed en zelfopoffering wordt herdacht in het Australian Memorial Park. In het midden van het park staat een standbeeld, gemaakt door de gerenommeerde Australische beeldhouwer Peter Corlett die eveneens de ontwerper is van een ander prachtig Australische standbeeld, The Bullecourt Digger. Het beeld verpersoonlijkt sergeant Simon Fraser die een gewonde man op zijn schouders in veiligheid brengt. Het werk is getiteld Cobbers en brengt hulde aan alle Australiërs die niemandsland na de slachting te Fromelles doorkruisten op zoek naar overlevenden.

Op 12 mei 1917 sneuvelt Simon Fraser tijdens de tweede slag om Bullecourt,

door sommigen omschreven als de inname van een tactisch gezien, nutteloos dorpje. Fraser, intussen bevorderd tot onderluitenant, was toen 40 jaar. Zijn lichaam werd nooit teruggevonden.

Onderluitenant Simon Fraser wordt herdacht op één van de panelen van het National Australian Memorial te Villers-Bretonneux (onze laatste stopplaats tijdens de driedaagse).

Dag 2 – South African National Memorial en Museum, Longueval (Delville Wood)

Het herdenkingsmuseum dat gevestigd is in een kleine replica van het Fort van Kaapstad is opgebouwd rond een prachtig Voortrekker Cross (kruis op een kruis) in een centrale patio. Wat vooral in het oog springt, zijn de enorme massieve bronzen panelen die de geschiedenis portretteren van Zuid-Afrika's deelname aan beide wereldoorlogen en de oorlog in Korea.

Toch zijn het twee details die mij over de streep trokken om te kiezen voor deze plaats in Delville Wood. En die twee details maken de link met de film "Off the Record" die Wendy Morris vorig jaar als Artist in Residence tekende in het In Flanders Fields Museum. Daarin is het zinken van de SS Mendi na een aanvaring met de SS Darro op 21 februari 1917, verwerkt. De SS Mendi verscheepte bijna uitsluitend zwarte arbeiders van het South African Native Labour Contingent. 626 van hen verdronken in het ijskoude water van het Engelse Kanaal.

Eén van deze prachtige bronzen panelen, een bas-reliëf dat 8 meter bij 3 meter meet, beeldt deze catastrofe uit. Dit kunstwerk was één van de meest prominente internationale opdrachten van de zeer succesvolle Zuid-Afrikaanse kunstenaar Jo Roos. Een tweede verwijzing naar de SS Mendi hangt in de inkom. Daar bevinden zich de panelen waarop de soldaten die de scheepsramp niet overleefden, worden herdacht.

Dag 3 – De Slag om Le Hamel op 4 juli 1918

Voor de derde dag geen monument, kunstwerk of oorlogsdichter. Ik geef grif toe dat deze keuze wel de meeste

wenkbrauwen zal doen fronsen. Ik ben nu eenmaal ook nog steeds militair. Wel, ik was het meest gefascineerd door het verhaal gebracht door Koen over de toepassing van een andere voorbereiding, een andere gevechtstactiek en een gewijzigde strategie met betrekking tot de Slag om Le Hamel. Die slag, die werd gestreden op 4 juli 1918, is namelijk beroemd geworden omdat ze het eerste voorbeeld was van wat militairen een all-arms gevecht noemen en wat vandaag de dag nog de norm is in moderne oorlogsvoering. Dit hield een perfect geplande coördinatie in tussen luchtsteun, tanks, artillerie en infanterie. Nog zeer belangrijke factoren daarbij waren de communicatie-eenheden die moesten instaan voor de perfecte timing, het verrassingseffect, de snelheid van uitvoering (de actie duurde nauwelijks anderhalf uur) en de specifieke training van de soldaten voor elke fase van het gevecht.

Het Britse opperbevel was zo overdonderd door deze innoverende tactiek dat een trainingsschema werd opgesteld voor alle divisies waarbij de klemtoon werd gelegd op de continue verbetering van de positieve resultaten en het voorkomen van de negatieve ervaringen. Zowaar de voorloper van modern management waarbij dergelijke verbetering van bedrijfsprocessen wordt aangeduid als lessons learned. Na vier jaar eindelijk een wijze beslissing zou men durven stellen.

Zo, dit was dan mijn al dan niet alternatieve smaak. Wat ik echter buiten deze drie items nog het meest heb onthouden is het feit dat de reis meer dan geslaagd was, de organisatie top en de verhaalstijl boeiend en niet te vergeten, dat de deelnemers tevreden waren.

In 2010 plannen we Chemin des Dames, de Argonne en Verdun, in 2011 staat het Noord-Italiaanse front op het programma en in 2012, tevens ons jubileumjaar, trekken we naar Gallipoli.

Tot volgend jaar ! (P.B.)

FRONTZICHT

Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

Tot 28 juni 2009:

Souvenirs australiens, 1916-1918

Collectie ongeziene foto's uit het archief van het Australian War Memorial (Canberra, Australië) over de inzet van het ANZAC-korps in Frankrijk tussen 1916 en 1918. Historial de la Grande Guerre, Péronne (F) – www.historial.org

Van 10 juli tot 4 oktober 2009:

Artist in Residence: Camiel Van Breedam. Wat overblijft.

Environment voor de Belfortkamer (IFFM): "J'ai rendez-vous avec vous (7x7)". Overzichtstentoonstelling in de Westervleugel van de Lakenhallen, Ieper.

Tot 23 augustus 2009:

Tardi. Putain de guerre!

Overzichtstentoonstelling van de Franse striptekenaar Tardi die veel aandacht besteedt aan de Eerste Wereldoorlog. Historial de la Grande Guerre, Péronne (F) – www.historial.org

Tot 6 september 2009:

In Memoriam: Remembering the Great War

Tentoonstelling waarin de persoonlijke getuigenissen van meer dan 90 mannen en vrouwen, soldaten en burgers die de Great War meemaakten, verwerkt zijn, gelinkt aan voorwerpen. Imperial War Museum, Londen (VK) – www.imw.org.uk

TERUGBLIK / KORT

31.9

Donderdag 30 april 2009:

VIFF-Remembrance voor J. C. Farren, A. H. Furlonger, G. E. Johnson (allen VK) op "Haringhe (Bandaghem) Military Cemetery" door Michel Vansuyt (lid Raad van Bestuur VIFF).

Donderdag 14 mei 2009:

VIFF-Remembrance voor John Condon (VK) op "Poelcapelle British Cemetery" door VIFF-lid Geert Spillebeen in aanwezigheid van leerlingen van de blindenschool "Koninklijk Instituut Spermalie" te Brugge.

Vrijdag 15 tot zondag 17 mei 2009:

Slagveldreis (Frans-Vlaanderen, Artois en de Somme, 1916 en 1918) onder leiding van prof. Koen Koch. Op 15 mei vindt een speciale VIFF-Remembrance plaats bij de necropool van Notre-Dame de Lorette voor een Franse soldaat die sneuvelde in de Ieperse regio.

Zaterdag 6 juni 2009:

VIFF-Remembrance voor Arthur Earl Collie op Messines Ridge British Cemetery door Johan Van Duyse (lid Raad van Bestuur VIFF)

Zondag 7 juni 2009:

Redmondwandeling.

VOORUITBLIK / KORT

17 oktober 2009: onder voorbehoud, daguitstap naar Harderwijk (NL). Bezoek aan de tijdelijke tentoonstelling van de Belgische interneringskampen, een remembrance op het ereveld, een kijkje bij het Belgenmonument te Amersfoort en een geleid bezoek aan Huis Doorn, de laatste verblijfplaats van keizer Wilhelm I. (Meer informatie later via onze website.)

Wie was de jongste oorlogsvrijwilliger in het belgisch leger 1914-1918?

Al op de eerste mobilisatiedag in augustus 1914 kwamen min of meer jonge mannen zich aanbieden als vrijwilliger voor de duur van de oorlog. De minister van oorlog bedoelde de groep tussen 18 en 45 jaar maar de officieren voor de rekrutering pasten die limieten aan. Zijzelf of collega's waren toch ook heel jong in dienst gegaan en bleven tot op een respectabele leeftijd. Meestal werd 16 jaar als een legaal minimum beschouwd.

Vanaf oktober 1914 kwamen in de Belgische opleidingscentra in Frankrijk mannen die uit bezet België gevlucht waren. Ze zochten een weg door het neutrale Nederland en het bevriende Engeland, vonden Belgische diensten en een rekruteringsbureau. Na al die inspanningen werden die kandidaten makkelijk aangenomen.

In "De Autotoerist" van november 1978 vonden we een bladzijde over de *jongste Vlaamse oorlogsvrijwilliger*.

Het ging over Petrus Franciscus (roepnaam Frans) HOFMAN, geboren op 12 september 1898 in Brussegem (deelgemeente van Merchtem) op het gehucht Ossel. Hij vluchtte op 2 februari 1915 uit bezet België naar Nederland, kwam in Engeland en als oorlogsvrijwilliger in een Belgisch opleidingscentrum in Frankrijk. *Hij was toen 16 jaar en 5 maanden.*

Vanaf juni 1915 deed hij frontdienst als soldaat 2e klas in het 11e Linieregiment.

Hij bleef in dit regiment maar sneuvelde op 15 oktober 1918 in Lendeledede, bij de laatste inzet van het 11e Linie. In 1921 werd zijn lichaam naar Ossel overgebracht.

Wij hoorden altijd dat Jan Kiggen ooit de jongste oorlogsvrijwilliger was.

Jean Lambert KIGGEN werd op 30 september 1898 in Weert (Nederlands Limburg) geboren, maar woonde vanaf 1911 in Lommel en werd Belg. Op 2 augustus 1914 bood hij zich aan. Met een vervalst uittreksel uit de geboorteakte, met jaartal 1897, kwam hij in dienst bij het 4e Regiment Vrijwilligers. *Hij was toen 15 jaar en 10 maanden.*

Na een beperkte opleiding stond hij vanaf 23 oktober 1914 aan het front als soldaat 2e klas in het 6e Linieregiment, later in het 16e. Op 19 augustus 1919 kon hij in onbepaald verlof gaan. Hij stierf op 2 april 1979 in Roeselare.

In "Souvenirs du 19e Régiment de Ligne" vonden we een korte levensschets van George STEVENS, de jongste oorlogsvrijwilliger in dit jonge regiment. Hij werd in het najaar 1899 geboren en vluchtte op 9 maart 1915 naar het neutrale Nederland. Op 17 maart daarop nam hij dienst in het Belgisch leger. *Hij was toen 15 jaar en enige maanden, misschien 6 maanden.* Vanaf 1915 deed hij frontdienst als soldaat 2e klas in het 13e Linieregiment. Toen was hij nog altijd geen 16 jaar. Vanaf 1917 was hij

korporaal in het 19e Linie. Hij overleed op 14 november 1938.

In november 2008 kregen we van Walter Lynneel een fotokopie van een vierbladig rouwprentje voor een merkwaardige oud-strijder. Het was voor Gustave-Paul RAMONFOSSE, geboren op 7 november 1900 in Limbourg (of Limburg, stad in de provincie Luik). In onduidelijke omstandigheden werd hij op 10 april 1915 oorlogsvrijwilliger. *Toen was hij 14 jaar en 5 maanden.*

Van in 1915 deed hij frontdienst als soldaat 2e klas in het 1e Regiment Karabiniers. Gedurende het eindoffensief, in oktober 1918, werd hij gewond. Na de oorlog was hij in dienst bij de N.M.B.S. Hij overleed op 14 april 1938. (R.V.V.)

Wie kent nog andere jonge Belgische oorlogsvrijwilligers? In het Documentatiecentrum IFF kunnen ze alle informatie gebruiken.

www.vriendeninlandersfields.be - info@vriendeninlandersfields.be

Vrienden In Flanders Fields Museum